visat.

Tardor 2019

L'any de les Ilíades

Lluís Ahicart

Des de la seva cabana solitària als boscos de Walden, a Concord, Massachusetts, pels volts de 1846, Henry David Thoreau es dol que «la impremta moderna, econòmica i fèrtil, amb totes les traduccions, no s'ha escarrassat gaire per apropar-nos als escriptors heroics de l'antiguitat. Semblen tan solitaris com sempre i estan escrits amb la mateixa lletra estranya i curiosa».

Doncs bé, aquest 2019, la impremta de casa nostra ha treballat de forma intensa fent una petita passa més per posar remei a aquell plany. Com és ben sabut, perquè els mitjans de comunicació se n'han fet el ressò que mereix, tenim no una sinó dues noves *Ilíades*, completes, en català. La propensió a la dualitat també es consolida en un altre veïnat de la ciutat dels clàssics, el proustià. Tant la versió de la *Recherche* de Josep Maria Pinto com la de Valèria Gaillard continuen endavant en paral·lel, ara ja amb clares expectatives del seu acabament els anys vinents.

Tornant a Homer, el mes d'abril d'aquest 2019 Adesiara Editorial treia a la llum la traducció completa de la *Ilíada*, en prosa, a càrrec de Montserrat Ros, amb un pròleg de Jaume Pòrtulas, una introducció de Francesc J. Cuartero i les notes a cura de Joan Alberich. És a dir, en terminologia futbolística, una davantera d'hel·lenistes imbatible. Montserrat Ros ja havia publicat, entre el 2005 i el 2009, una traducció dels dotze primers cants de la *Ilíada*, en tres volums, a la col·lecció de la Fundació Bernat Metge, que va quedar interrompuda. La versió completa que ara apareix, ens informa el seu editor en una nota inicial, va ser empresa per Ros un cop jubilada de la fundació, i a tal fi va refer els cants I-XII ja publicats i va traduir-ne els dotze restants.

Aquesta aposta, que ja seria una gran notícia per si sola, ha quedat redoblada gràcies a la iniciativa de la Casa dels Clàssics, continuadora de la Fundació Bernat Metge. Aquest segell editorial ha endegat una nova col·lecció, la Bernat Metge Universal, que

s’estrena amb la traducció de la *Ilíada*, en hexàmetres catalans, a càrrec de Pau Sabaté. El volum surt publicat amb un pròleg d’Enric Cassasses, amb una vivaç aproximació a l’obra, com a poeta, al defora de l’hel·lenisme acadèmic.

Pel que fa a la incorporació de la *Ilíada* a la nostra llengua, sense caure en cap autocomplaença, comença a semblar que ens apropem a una certa normalitat, si es tenen en compte les limitacions passades i presents. A anys llum s’està, de tan obvi no caldria dir-ho, de la continuada i persistent polifonia de traduccions homèriques, durant segles, de les literatures amb més extensió i potència, en especial, com a paradigma, l’anglesa, que ha fet possible fins i tot antologies amb tant de contingut com la *Homer in English*, a cura de George Steiner.

Així, centrant-se en l’*Odissea* en anglès, fa gairebé noranta anys que Jorge Luis Borges, a *Las versiones homéricas* (1932), afirmava que *«las letras inglesas siempre intimaron con esa epopeya del mar, y la serie de sus versiones de la Odisea bastaría para ilustrar su curso de siglos».* D’aleshores ençà l’inventari ha augmentat molt substancialment, incloent, el 2015 i el 2017, la primeres traduccions a l’anglès de la *Ilíada* i de l’*Odissea* per part de dones, Caroline Alexander i Emily Wilson respectivament. Des d’aquest enfocament, ara nosaltres tenim la versió de la *Ilíada* de Montserrat Ros.

Dèiem que en el cas català, a una escala moltíssim més reduïda, potser podem començar a parlar pròpiament d’un fil, d’un recorregut, en les nostres versions homèriques, i les de la *Ilíada* en especial. Un trajecte que ens il·lustra també l’evolució de la llengua i de la literatura del nostre país, des de la segona meitat del segle XIX, amb la traducció indirecta de Conrad Roure de 1874, apareguda al «Suplement Literari dels Dijous» del *Diari Català*, fins a les traduccions d’aquest 2019.

Pel que fa a l’*Odissea*, la seva traducció al català ha quedat marcada per l’excepcionalitat de la segona versió de Carles Riba, i la seva condició de referent quant als hexàmetres catalans. Tal caràcter excepcional va fer que la traducció de l’*Odissea* publicada per la Fundació Bernat Metge entre el 2010 i el 2014 fos la indicada traducció poètica de Riba de 1948 (de més de 60 anys abans), adaptada al format, estructura i contingut addicional propis de la col·lecció, però apartant-se del criteri fundacional de Joan Estelrich

mantingut fins aleshores, d'haver de ser una col·lecció de traduccions en prosa. A part de les dues *Odissees* ribianes (1919 i 1948), tenim les de Joan Alberich (1998), en prosa, i Joan Francesc Mira (2011), en vers.

L'any 1916, el discurs inaugural per a la solemne obertura del curs acadèmic de la Universitat de Barcelona fou a càrrec del malaguanyat Lluís Segalà i Estalella. Aquest nostre hel·lenista, no deixarem de repetir-ho cada vegada, morí a causa dels bombardejos de Barcelona per part de l'aviació feixista italiana de març de 1938, que, ben a prop del Coliseum, el sepultaren a ell, als seus i a la seva biblioteca i manuscrits. El 1916, dèiem, al paranimf, Segalà fa una extensa i molt documentada exposició de *El Renacimiento Helénico en Cataluña*. En ella, entre moltíssima altra informació, fa referència detallada a les versions catalanes de la *Ilíada*, completes o fragmentàries, de Joan Montserrat i Archs, Magí Verdaguer i Callís, Conrad Roure, Miquel Victorià Amer, Artur Masriera i Colomer i Antoni Bulbena i Tosell. El mateix Segalà, a part de la seva traducció completa de tota l'obra homèrica al castellà, versió de referència en aquesta llengua durant dècades, va donar a la impremta el primer cant d'una *Ilíada* en català que no sabrem mai si hauria acabat, però que quedà en qualsevol cas definitivament estroncada, colgada sota la runa.

Si ens referim a Segalà i, per tant, a l'àmbit acadèmic, és també imprescindible, si parlem de la *Ilíada* i de les traduccions homèriques catalanes, fer referència en els nostres temps a l'obra de Jaume Pòrtulas. En primer lloc a la seva imprescindible i premiada *Introducció a la Ilíada*, publicada de forma excepcional dins de la col·lecció Bernat Metge (2008), ja que, en definitiva, venia a ser un magne pròleg a la traducció de Montserrat Ros, aleshores en curs en la referida seu editorial. Apareguda ara la versió completa de Ros a Adesiara, aquesta ve precedida, com també indicàvem, per un pròleg del mateix Jaume Pòrtulas, titulat *A propòsit dels traductors i les traduccions d'Homer al català*. En ell, a part de centrar-se en la tasca de Ros, hi fa un compendi, actualitzat, del que ja ha anat oferint durant anys en les seves publicacions monogràfiques, on ha anat seguint meticulosament el rastre dels homeristes catalans i de les seves versions homèriques. Ens ve al record un article publicat a *Ítaca Quaderns Catalans de Cultura Clàssica* el 1986 (consultable en línia) titulat, significativament, *Miralls tèrbols,* on es centra en les

traduccions de la *Ilíada,* fent una acurada anàlisi de les versions de Josep Mª Llovera, de Manuel Balasch i de Miquel Peix, i en el que inclou una interessant comparació d'algun passatge d'aquestes amb la impactant i molt recomanable paràfrasi de la *Ilíada* de Christopher Logue.

D'aquell 1986 ençà, als miralls catalans de la *Ilíada* de què parlava Pòrtulas se n'hi han afegit d'altres molt més diàfans: la versió íntegra de Joan Alberich (1996) i les de Montserrat Ros i de Pau Sabaté de les que parlem. Aquestes darreres gaudiran en els mesos i anys a venir, n'estem segurs, dels estudis textuals, les anàlisis i el debat crític que mereixen. És sabut que el comentari o la crítica de traduccions molt sovint es redueixen a una adjectivació passavolant, a una gran lloança, una desqualificació genèrica o, en la immensa majoria dels casos, no existeixen. Si la crítica literària a casa nostra ja té considerables problemes, limitacions i reptes, com bé es recull en un dossier al número de tardor del 2019 de la revista *L'Espill*, la crítica de traduccions és sabut que té mancances addicionals. És per això que també cal que celebrem que, abans d'acabar-se *l'Any de les Ilíades*, les versions de Ros i de Sabaté ja hagin suscitat la publicació de diversos comentaris i articles, i fins i tot de solvents crítiques de traducció, com la d'Eloi Creus a la revista digital de crítica literària *La Lectora.*

Aquestes digressions tenen un únic objectiu, felicitar-nos i brindar pel fet que, com a lectors, puguem gaudir, pel que fa a traduccions al català dels grans clàssics, d'una pluralitat coetània de veus i de registres. Visca, doncs, si més no, la dualitat!

Fa uns dies, en una llibreria, un client li remarcava a la llibretera que la traducció de Valèria Gaillard de *Pel cantó de Swann* que estava comprant era a fi de comparar-la amb la que ja tenia a casa, de Josep Mª Pinto, i varen quedar que, més endavant, un cop feta la lectura, ho comentarien. Magnífic!

Bibliografia

Homer. *Ilíada*. Traducció de Montserrat Ros. Estudis introductoris de Jaume Pòrtulas i Francesc J. Cuartero. Summa aetatis, 4. Adesiaria Editorial. Barcelona, abril 2019.

Homer. *Ilíada*. Traducció de Pau Sabaté. Pròleg d'Enric Casasses. Bernat Metge Universal, 1. La Casa dels Clàssics - Editorial Alpha. Barcelona, octubre 2019.

Referències

Henry David Thoreau. *Walden o la vida als boscos*. Traducció d'Anna Turró. Símbol Editors. Sant Cugat del Vallès, octubre 2019.

George Steiner (ed.). *Homer in English*. Penguin. London, 1996.

Jorge Luis Borges. *«Las versiones homéricas»,* a: *Discusión.* Gleizer Editor. Buenos Aires, 1932.

Luis Segalá y Estalella. *Discurso inaugural leído en la solemne apertura del curso académico de 1916 a 1917 ante el Claustro de la Universidad de Barcelona.* Tipografía La Académica. Barcelona, 1916.

Jaume Pòrtulas. *Introducció a la Ilíada. Homer, entre la història i la llegenda.* Fundació Bernat Metge. Barcelona, 2008.

Jaume Pòrtulas. *Miralls tèrbols*. Ítaca : quaderns catalans de cultura clàssica, núm. 2, 1986. Societat Catalana d'Estudis Clàssics, Institut d'Estudis Catalans.

Christopher Logue. *War Music: An Account of Homer's Iliad*. Faber And Faber. London, 1988

Eloi Creus. *Sobre les noves Ilíades en català. [La ira d'Aquil·les canta de nou (I i II); Homer per a uns feliços molts].* La Lectora. Revista digital de crítica literària. Novembre/desembre 2019.

Simona Škrabec, Marina Porras, Enric Iborra, Julià Guillamon, Manel Ollé, Arantxa Bea, Pere Antoni Pons, Álex Matas Pons, Ponç Puigdevall. *La crítica literaria av*ui.; a: *L'Espill*, nº 61, tardor 2019. Publicacions de la Universitat de València.